

מאמר ט

בסיבת סיבת החורבן

נושא מרכזי העולה בימי בין המצרים ובתשעה באב, הוא ענין 'תיקון החטא', וזאת מפני שכדי לזכות בבנין בית המקדש חובה עלינו לתקן את הפגם ואת הגורם לחורבן, וכשיתקן החטא ויסתלק הגורם, נזכה לאולה ולבנין בית המקדש. דומה, שהדעה הרווחת היא, שיש להתמקד בחורבן הבית השני, עליו אמרו חז"ל שחורבנו בא בסיבת שנאת חנם (וימא ט' ב'), ואם כן, על ידי תיקון חטא זה נזכה לאות באולה ישראל ובבנין הבית השלישי.

אולם על המתבונן לשאול, האומנם די בתיקון פגם זה כדי שיבנה בית המקדש, האם הסיבות שגרמו לחורבן הבית הראשון תוקנו, או שמא אותם החטאים והפגמים עדיין קיימים, וגם הם צריכים תיקון כדי שנזכה לראות בבנין הבית השלישי.

ואם כן יש לחקור ולברר, מהם החטאים שגרמו לחורבן הבית הראשון, ומהו השרש של חטאים אלו, ועל ידי זה ניתן יהיה לדעת מה יש לתקן כדי שנזכה לבנין הבית השלישי.

בנין בית שני לא השיב להו מלי האי
מוקורות רבים ידוע, שביט המקדש השני לא הגיע לדגת בית המקדש הראשון, ומטעם זה נאמר בספר עזרא (ג'ב) שהוקנים שזכור את הבית הראשון כמו בזמן חנוכת הבית השני, כי הם הבינו שאין הבית השני דומה לבית הראשון:

ספר

תעלה

טעמי המועדים

מאמרים ועיונים
בטעמי וסוד עיוני

- תשעה באב
- חורבן וגלות
- גאולה

כולל בידורי סוגיות בעניני:

סוד הקץ • הקשר הנסתר בין מועדי תשרי ובין המצרים
הלוחות וימי בין המצרים • גלגלי רבי עקיבא • מהות גלות אדום
בסיבת סיבת החורבן • ביה"מ וישלמות לימוד התורה • תשעה באב לעתיד לבוא
זוכה ורואה בשמחתה • אליהו מבשר הגאולה • בנין הבית השלישי

חברתנו אשר חנוני ה' יתברך
מנשה בלאאמור"ר אריה זאב זצ"ל שווערד

ניו יורק, תשע"ט

וביום מוחמנים והליום והאיש האבות הקנים אשר ראו את הבית הראשון
ביסודו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ורבים בתוועה בשמחה להרים
קול:

**ובאמות צדקו האקים, שבבית שני חסרו הרבה דברים, שאפילו הארון חסר
היה בבית שני, וכפי שאמרו בגמרא (יומא נ"ב ב'):**

במקדש שני מי היה ארון, והתיא, משגמו ארון, נגדה עמו צננות הכן
וצלוחית שמן המטחה ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה וארגו ששגרו
פלשתים דורון לאלקי ישראל.

**ארבעת הצומות בזמן הזה אך על חורבן בית ראשון
ובריטיב"א (ראש השנה י"ח ב') ביאר, שלמרות שבתקופת בית שני לא
הדענו בארבעת הצומות שנתקנו בזמן חורבן הבית הראשון,
מ"מ לאחר שנחרב בית המקדש השני חזרו להתענות ולהתאבל בארבעת
הצומות אך על חורבן הבית הראשון, וז"ל:**

שהצומות הללו עיקר גזרתן היה על חורבן הראשון, כל אחד לענינו,
כדמפרש ברייתא לקמן, וכשנבנה הבית שני אמר הנביא 'כה אמר ה'
צבקות צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים
טובים, כלומר, שלא יתגו בהם צום, רק שיעשו אותם ימים טובים, ומ"מ
מדקדקי לוח נמי לאחר הבנין 'צום'... משמע שלא תבטלו לגמרי, ולא
נעקרה לגמרי גזירה הראשונה, ואע"פ שהיה ראוי שתעקף, כיון שעל בית
הראשון נגזרה, והרי נבנה, והטעם לפי שידועין היו שסוף בית שני זה לחורבן,
ושיחא גלות זה שאנו בו, ובניו בית לא חשיב לוח כלי האי דלוחו
נגד הפרץ הראשון, ולפיכך לא עקרו גזרתן לגמרי.

**כלומר, בזמן הבית השני הכירו, שהבית השני לא הגיע למדרגת הבית
הראשון, וידעו שסופו להיחרב. הצומות אומם נקבעו עבור
מאורעות הקשורים לחורבן הבית הראשון, ובזמן שבנו את הבית השני
תפכו הצומות לימים טובים, אבל עדיין נקראו בשם 'צום', וע"כ בזמן צרה**

ובזמן החורבן על הבית השני, חוזרים ימים אלו לעיקרם, היינו ימי צום
ואבל עבור חורבן הבית הראשון.

**החובה להתחזק בגורמי חורבן הבית הראשון והשני
העולה מדברי הריטיב"א, ששבעה עשר בתמוז ותשעה באב היום ימי צום
ואבל אודות חורבן בית המקדש הראשון, בנוסף להיותם ימי צום
ואבל אודות חורבן בית המקדש השני:**

**ונראה, שמאחר ובני ישראל לא תיקנו בשלימות את הטעון תיקון בזמן
שנבנה בית המקדש השני, ולא תיקנו את הפגמים והחסמים
שהובילו לחורבן הבית הראשון, הרי שהזכנה לאולה ולבנין הבית השלישי
דורשת תיקון שלם לפגמים ולחסמים שגרמו והובילו לחורבן שני הבתים.**

**ונקודה זו הוזכרה על ידי הגר"א נבנצל שליט"א בשוהה לפרשת פינחס
(תש"ע):**

אנו צריכים לדעת, שאיננו מהאבלים רק על חורבן בית שני, אלא גם על
חורבן בית ראשון. החורבן הראשון היה בגלל עבודה זרה, גילוי עריות
ושפיכות דמים, וגם ענינים אלה צריך לתקן, לא רק את השנאת חנם'
של הבית שני.

**ועל ידי הגר"א וייס שליט"א בשיחות על המועדים (תשעה באב עמוד
רע"ז):**

בימים קשים אלה, על כל אחד ואחד לצייר בדמיונו ולראות בעיני רוחו
את הלהבות האוכלות בקורות הבית זאת פרחי הכהונה זורקים את
מפתחות הדת לכל לשמים ונופלים לתוך לבות אש (תענים כ"ט א')...
ובעיקר צריך לחזק ולהתחזק באותם הענינים שהביאו לחורבן הבית
בראשונה ובשניה, כי הן הסיבות המונעות את בנינו בכל דור ודור.

פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שאמר 'ואמר ה' על עובם את תורת אשר נתתי לפניכם, אמר רב יהודה אמר רב, שלא שלא בידו בתורה תחילה.

והשאלות המתבקשות הן, האם ביטול 'ברכת התורה' חמור כל כך, עד שהעונש המתאים על כך הינו חורבן בית המקדש, האם הדבר נורא כל כך עד שיחשב שקול לשלשת העבירות החמורות, האם הדבר מתיישבים דברי הגמרא הללו עם דברי הגמרא במסכת יומא שתלמה את חורבן הבית בשלשת העבירות החמורות^א, האם החורבן היה תוצאה של שלשת העבירות החמורות, או מחמת שלא בירכו בתורה תחילה.

❦ ברכת התורה - ברכת הנהנין

כדי להבין מזה העונן שלא בירכו בתורה תחילה, יש להקדים בבירור עניינה של 'ברכת התורה', איזה סוג ברכה היא 'ברכת התורה', ומפשטות דברי הגמרא משמע שבכרה זו היא מן התורה, ומ"מ יש לברך, האם בכרה זו הינה 'ברכת המצוות', או שמא 'ברכת השבח' היא, ואולי אפילו יתכן וברכת התורה כוללת בתוכה את שני הסוגים יחד [ברכת 'לעסוק בדברי תורה' היא 'ברכת המצוות', וברכת 'אשר בחר בנו' היא 'ברכת השבח']^ב.

^א הרב אריה לייב הכהן ספידיא, בספרו 'חזון למועד' (מאמר ט'), חילק בין 'למה' לחורבן, ועיף חילוק זה מיישב את השאלות הנ"ל, היינו שהחורבן בא מחמת שלשת העבירות החמורות, והגלות בגין שלא בירכו בתורה תחילה, ע"ש.

^ב ועיין בקול אליהו (עירובין כ"א ב'), שם ביאר הגר"א את שיעור לשונות הברכה מלשון עבר ללשון תורה, וד"ל:

דנה בברכת התורה 'אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו את תורתו, 'נתן' לשון עבר, 'ברוך' אחר השם נתון התורה, 'נתן' לשון תורה, וכן בברכה שלאחריה 'אשר נתן לנו תורת אמת ורוי עולם נטע בתוכנו ברוך אחר השם נתון התורה, פתח בעבר וסיום בהווה, אמנם יתבאר, ידיע הוא מה שכתבו כי התורה שכתבנו כבר נתנה ושי"ת לנו וכתבנו

וא"כ, חובה עלינו לברך ולבאר את הסיבה והשוורש של חורבן בית המקדש הראשון.

❦ מְקֻדָּשׁ רֵאשִׁוֹן מִפְּנֵי מַה חָרַב

יזוונים ומפורסמים דברי הגמרא במסכת יומא (ט' ב'), שתבית הראשון חרב בגלל שלשת העבירות החמורות, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים:

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, עבודה זרה דכתיב... גילוי עריות דכתיב... שפיכות דמים דכתיב... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנתת חונם, ללמוד ששקולה שנתת חונם כנגד שלש עבירות.

אולם בניגוד לדברי הגמרא הללו, עומדים דברי הגמרא במסכת בבא מציעא (פ"ה ב') הדורשת מדברי הנביא ירמיה (טו) עונן אחר אשר בענין חרב בית המקדש הראשון:

'ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אטון שממנה מבלי יושבי', 'מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דיבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה וארץ נצתה כמדבר מבלי עברי, ויאמר ה' על עובם את תורת אשר נתתי לפניכם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בתי, ולכו אחרי שרירות לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם', לכן כה אמר ה' צבאות-אלקי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתם מי ראשי, והפיצותים ביום אשר לא ידעו המה ואבותם ושלחתי אחריהם את החרב עד כלותי אותם'.

ודרשו על זה בגמרא, שבני ישראל למדו בתורה בלא ברכה, ובעונן זה נענשו שנחרב בית המקדש, וז"ל:

אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב 'מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דיבר פי ה' אליו ויגידה, על מה אבדה וארץ, דבר זה אמרו הכתום ולא

אכן, מאיזן, ידועים דברי האגלי טל' בהקדמותו, שהסוכרים שתנאה מלימוד התורה פוגמת בלימוד לשמה טובים, כי עיקר מצוות תלמוד תורה היא ליתנות מהלימוד, והלומד ונתנה מוכר מקיים את מצוות תלמוד תורה בדרך המהודרת ביותר, וז"ל:

ומיד דברי זכור אומר מה ששנעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורתנו הקדושה, ואמר כי הלומד ומחדש חידושים ושמו ומתענג בלימודו, אין זה לימוד התורה כי"ל לשמה, כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג, והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו ריי מתעורב בלימודו עם הנאת עצמו. ובאמת יה טעות מפורסם, ואדרבה, כי זה הוא עיקר מצוות לימוד התורה, להיות שש ושמה ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעין בדמו, ומאחר שנתנה מדברי תורה, הוא נעשה דבק לתורה.

כלומר, דוקא על ידי התנאה מהלימוד, הלומד דבק בתורה, וממילא מתקרב אל הקב"ה, ועיקר מצוות לימוד התורה היא התנאה מהלימוד והשמחה שבאה עם התנאה.

וכבר הקדים אחד מן הראשונים את האגלי טל', הלא הוא רבנו אברהם מן ההר בפירושו למסכת נדרים (מ"ח א'), וז"ל:

אבל מצות לימוד, שהוא ענין ציור הלב וידעת האמת, ועיקר הציוני הוא כדי לצייר האמת ולהתענג ולהנות במדע לשמח לבנו ושכלו, כדכתיב 'פקודי ה' ישירים משמחו לבי (תהלים ט"ט), הילכך לא ישיר בח"ת מצוות לאו להתנות נתנו (ראש השנה כ"ו א'), שעיקר מצוותו הוא התנאה והתענג במה שפשיג ומבין בלימודו.

וצריך ביאור, כיצד מתיישבים דברים אלו עם המשנה באבות היל' השוללת את התנאה מדברי תורה.

אולם יש שהעירו שברכת התורה נחשבת 'ברכת הנהיג', וכן כתב הלבוש (או"ח סימן מ"ז סעיף ו'), וז"ל:

כי האחת היא ברכת המצוה, ולכן מברכין 'אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות' וכו', והאחת היא ברכת הנהיג, כי הלימוד הוא הנאה, כמו שכתב רבינו, וכמו שמברכין שתי ברכות על המצה של מצוה, אפילו אין לו רק כוונה, לפי שתנאת הגוף שיש בו מצות עשה מברכין ברכת המצוה וברכת הנהיג, וכן באכילת הפסח ושאר קדבנות... אבל הכא המצוה והתנאה חדא מילתא היא.

כלומר, ברכת התורה היא שילוב של 'ברכת המצוה' ו'ברכת הנהיג', כי הלומד מברך על הנאת לימודו כמו שמברך על הנאת גופו מדבר מאכלי.

אולם לפי צד זה יש להקשות מדברי המשנה באבות (מ"ד מ"ה), שם התבטאו התנאים בחריפות בעונת הנהגה מלימוד התורה:

רבי ישמעאל אומר... כל הנתנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם.

וקיימא, אך התורה שבעל פה, והם כי כולה כלולה ורמוזה בתורה שכתבה, והכל נמסר למשה בסניג, גם כל מה שתלמיד ותיק עמיד לחודש בכל דור עד עת קץ (ירושלמי פאה פ"ד ה"ג)... מה שמוסיפים החכמים בכל דור ודור להבין דבר מתוך דבר הוא ה"כ שאינו יגברך... והוא הנתון התורה הזאת, והם כי המחשיבים תמה חכמי הנאמן, כמו שמדובר בעל הרמז 'מרבנו' (346) בגמטריא 'מפי גבורה' (346), והוא שאמר 'אשר נתן (לשון ערב) לנו תורת אמת היא התורה שכתבת, ועל ידי זה יחיי עולם נטע בחוכמו שנוכל לחודש תורה חדשה ופרחים בכל דור, הם דברי סופרים נמכר לעיל... אף דברי תורה פריים מרובים לממן ומדור לדור להמציא חידושי תורה להבין דבר מתוך דבר ולהוסיף ציצים ופרחים חדשים, והוא שאמר 'יחיי עולם שמיבאים חיים לעולם, וטעם בתוכמו, כשיענה זו שפירה ורבה (חגיגה ג' ב').

ג ועיין בקהילות יעקב' (ברכות סימן כ"ב) שלמר כן.

ונחזור לשאלה, מדוע אי הקפדה או ביטולה של 'ברכת התורה' נחשב כדבר תמוז כל כך, עד שמחמתו נחרב בית המקדש?

❦ **ברכת התורה לעומת ברכת המזון**
 מן הראוי להקדים בביאור גדר 'ברכת התורה', כדי להבין וליישב את הדברים.

במקרא (ברכות כ"א א) מובאר, שישום שתי ברכות מן התורה, ברכת המזון וברכת התורה, וז"ל:

אמר רב יהודה, מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה, שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת' (דברים ת"ג). מנין לברכת התורה לפניו מן התורה, שנאמר 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקיני' (דברים לבג).

האחרונים עמדו על שני הבדלים, שאחת הברכות, דהיינו 'ברכת המזון', נאמרת על מזון גשמי, ואילו השנייה, דהיינו 'ברכת התורה', נאמרת על מזון רוחני. והבדל מעניין נוסף, ש'ברכת המזון' נאמרת לאחר האכילה, ואילו 'ברכת התורה' נאמרת לפני הלימוד.

האם יש משמעות להבדלים אלו, מדוע על מזון גשמי יש לברך דוקא לאחר הונאה, ואילו על מזון רוחני יש לברך לפני שנתנים ממנו, מזו המסר אותו יש להוציא מדבר זה.

ה'כן יהודיעי (ברכות כ"א ב') מבאר את משמעות ההבדלים הללו, וז"ל:
 'מנין לברמי' לאחריה מן התורה. צריך להבין, למה באכילה אמרה תורה ברכה לאחריה, ובתורה אמרה תורה ברכה לפנייה. וניל בסי"ח, רמזה ביה לימוד מוסר גדול לאדם, שבעסק התורה לא יעשה גמר וסוף, לכן לא אמרה לברך לאחר הלימוד שלה, אלא רק בתחילת הלימוד, אבל באכילה יעשה לו גמר וסוף, שימשיך עצמו ממנה, אפי"פ שלא שבע כראוי, לכן תקנו לו הברכה בגמר ואחריה אכילתו. אי נמי, ללמד לאדם, שבעסק התורה כל מה שילמוד יהיה בעינו התחלה, אבל כשיאכל משהחל לאכול

יהיה נחשב אצלו כאילו אבל כל מה שראוי לאכול, ויתן דעתו על סילוק וגמר אכילתו שלפניו.

כלומר, מוסר השכל גדול יש כאן בדרך בה ראוי להתייחס לתנאות גשמיות לעומת דברים רוחניים, שלדברי תורה, היינו עניני הרוח, אין סוף ואין גבול, וע"כ יש לברך לפני שמתחילים, ואין מברכים לאחר הלימוד, כי הלימוד לעולם לא נגמר ולא מסתיים, אולם בתנאות גשמיות יש סוף וגבול, והתורה רוצה ללמד את האדם כי ראוי לו להגביל את התנאה הגשמית, וע"כ החובה לברך ברכת המזון הינה כסיום האכילה, כדי להראות שיש סוף והגבלה לתנאות העולם.

אף המשר חכמה' (דברים ת"ג) רואה בהבדל מסר חשוב, ויסוד הדברים הוא, שהברכות נועדו להזכיר לאדם את הקב"ה והשפעתו עליו, ומאחר וטבע האדם לאחר שסיים את סעודתו ושבע לשכוח מיד מי בא לו השפע, אמרה התורה שיברך ברכת המזון לאחר שסיים את סעודתו, וזאת כדי להזכיר לו ממי קיבל את כל הטוב, וכיצד הגיע לידו השפע הרב, אולם ברכת התורה, תכליתה לחדד אצל הלומד את הדיעה והזכרה כי לומד הוא תורת ה' לשמה, וע"כ מברך הוא לפני שמתחיל ללמוד, כדי לזכור ענין זה, וז"ל:

אך באמת אין הברכה על זה בלבד, רק הוא ענין ומכון אחי, שכשאוכל ושבע או הוא עלול לבעט, וכמו שאמר הכתוב 'פן תאכל ושבעת וכי' ושכחת את השם אלקיך' (דברים ת"ב). מלי כריסיה זני בישי (ברכות ל"ב א'), לכן ציוה השי"ת שכשאוכל ושבע זכר שם אלקים בתורה ויברכנו ויזכר 'כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' (שם יח) ומידו לוקח האוכל לללאות נפשו כי ידעב... אכן בדברי תורה מועיקרא כי עבדי אדעתא דנפשיה קא עביד (פסחים ס"ח ב'), שלומד לעשות רב לקנות חכמה, ואם לא יזכר השי"ת כי התורה היא חייו ואורך ימיו, ובה חנו את נפש הישראיל באצילות חכמתו יתברך, יתנאה ויעשה קודים להתעטף בה, ויחל היות סם מות למשטאילים בה (שבת פ"ח ב')... לכן צוה השי"ת

כי שם ד' אקרא הבו גודל לא־לקיני, ובהו יצא לקיום התורה לשמה וללמוד אותה לשם יצירה.

וא"כ שתי הברכות נועדו להזכיר לו לאדם את שעולו הוא לשכות, ברכת המזון מזכירה שכל השפע הנשמי מהקב"ה הוא, ולא מכוחו של האדם, ולאחר האכילה, שהאדם נוטה לשכוח ענין זה, אמרה התורה שברך כדי שיזכור זאת, ואילו לימוד התורה שהוא לימוד שכלי, הרי שלאחר הלימוד יראה האדם את עומק התורה ואת עוצמתה, אולם לפני שלמוד יש לחשוש שהאדם ילמד להגדיל ולפאר את עצמו, ולא יכיר כי תורת ה' היא, והלימוד בה צריך להיות לשמו יתברך, וע"כ אמרה התורה שדוקא לפני תחילת הלימוד יאמר ברכת התורה, ועל ידי זה יכיר שהוא לומד תורת ה' לשמה בלבד.

ראיתי כתוב בשם הרב קוק זצ"ל, לבאר את הבדל בין ברכת התורה לברכת המזון, על ידי הבנת החילוק בין התועלת העיקרית והמשנית של כל אחת מהפעולות הללו.

באכילת מזון תועלת כפולה, התועלת העיקרית היא, שהאדם מזון בכך את גופו ויכול להתקיים על ידי זה, והתועלת המשנית היא הנאה הבאה על ידי אכילת המזון הערב לחיך. התועלת העיקרית, דהיינו קיום האדם, אינה זקוקה לתועלת המשנית של הנאת הגוף, ואע"פ כן חובה על האדם להזכיר טובה על הנאתו. אולם אינה דומה הכרת הטובה של התועלת המשנית, להכרה המתחייבת עבור התועלת העיקרית.

ואף שהי"ל קבעו ברכה לפני המזון כהכרה על הנאה שבאכילה, מ"מ ברכת המזון, שהיא מן התורה, מכוננת אל התועלת העיקרית, כי חובת האדם לאחר שזן את גופו, להזכיר בטובת הקב"ה הן ומפנס לכל, ודוקא בשעה שגופו מועכל את המזון ומוציא ממנו את החומרים להם הוא

זקוק, קבעו התורה את חוב הברכה, כדי להדגיש שעיקר הכרת הטובה באה עבור היכולת להתקיים, ולא עבור הנאה הזמנית החולפת.

בדומה לאכילה, אף בלימוד התורה תועלת כפולה, התועלת המשנית היא ידעית המעשה אשר יעשנו, ואמנם דבר זה חשוב ונצרך עד מאד, אולם התועלת העיקרית של לימוד התורה היא ידעית ה', התקשרות לה' והתדבקות בה' על ידי לימוד התורה, כי הלימוד לשמה מעלה ומקרב את האדם אל הקב"ה.

וכן בלימוד התורה הברכה נקבעה כנגד התועלת העיקרית, היא לימוד תורה לשמה, ומטעם זה נקבעה ברכת התורה לפני הלימוד, ואילו נועדה הברכה עבור הידעיות תרכישו על ידי הלימוד, מקומה היה לאחר שספג והפנים הלומד את ידעית התורה, אך מכיון שהברכה מכוננת כנגד התועלת העיקרית, נקבעה הברכה לפני הלימוד, כדי להדגיש שפטרות הלומד היא ללימוד תורה לשמה כדי להתקרב אל הקב"ה.

❧ חטא ביטול ברכת התורה

מזה א"כ החטא בביטול ברכת התורה.

רש"י במסכת בבא מציעא (פ"ה ב) מפרש, שהולול בברכת התורה מוכח, שעצם הלימוד אינו נחשב בעיני העם, וז"ל:

שלא ברבו בתורה תחלה - כשהיו עוסקין בתורה לא היו מבדין לפניה, קרא יתרא ד'אשר נתתי לפניהם קא דרש ברכת 'אשר בחר בנו מכל העמים' שהיא לפניה של דברי תורה, וכיון דלא מבדין, גליא דעדיהו שאינה מתנה חשבה להם.

היינו שהלומדים בעצמם וג'לו בחשיבות הלימוד, ולא התייחסו ללימוד כמתנה חשובה מוקב"ה.

והר"ן (נדרים פ"א א') מפרש את דברי הגמרא בנדרים ע"פ דרכו של רש"י בתוספת ביאור, וז"ל הגמ':

ומפני מה אין מצויין תלמודי חכמים לצאת תלמודי חכמים מביניהן... רבינא אמר, שאין מברכין בתורה תחילה, דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב 'מי האיש החכם ויבן את זאת', דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב 'ויאמר ה' על עובם את תורת'י וגו', היינו 'לא שמעו בקולי', היינו 'לא הלכו בה', אמר רב יהודה אמר רב, שאין מברכין בתורה תחילה.

הגמרא מצינית שתלמודי חכמים רבים אינם אוכזם לראות את בניהם ממששים בדרכס, והסיבה לכך היא שאינם מקפידים על ברכת התורה, ומבאר הר"ן בשם רבינו יונה, שמה שאמרו שהחסבר נעלם מעיני החכמים, ורק כששאלו את הקב"ה השיב להם שהעוון הוא הולול בברכת התורה, הוא מפני שהם באמת עסקו בתורה, וע"כ לא הבינו מדוע אבדה הארץ, ורק לאחר שאמרו להם הקב"ה, שהוא בוחן כליות ולב, שחטאם הוא הולול בלימוד התורה, וההוכחה לכך, מה שנמנעו מלברך ברכת התורה, כי מניעת הברכה מורה על אולול בעצם הלימוד, וז"ל:

'דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירשוהו - מדכתיב 'ויאמר ה' על עובם את תורת'י, מכלל דליכא דידע לחדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד, ומצאתי במגילת סתרים של הר"ד יונה ז"ל, דקרא הכי דייק דעל שלא בירכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא 'על עובם את תורת'י כפשטא משמע, שעובו את התורה, ולא היו עוסקין בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו, והלא דבר גלוי היה וקל לפירש, אלא דהאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמידים 'על מה אבדה הארץ', עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכין בתורה תחילה, כלומר שלא היה התורה חשובה בעיניהם כי"כ שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך היו מוללין בברכתה, ודיינו 'לא הלכו בה', כלומר במנהג ולשמה.

הר"ן ורבינו יונה פירשו על פי דרכו של רש"י, שהולול בברכת התורה משקף את הולול בעצם לימוד התורה, ועבה זה נענשו בני ישראל.

פירוש נוסף נמצא בהקדמות המהר"ל לתפארת ישראל, שם מבאר המהר"ל, שמה שאמרו 'שלא בירכו בתורה תחילה', אין הפירוש שלא אמרו את נוסח הברכה, אלא שהכוונה העיקרית היתה חסרה, כי אמרו את תבנית הברכה ללא הדגש שהברכה היתה צריכה לעורר, וז"ל:

ואל יקשה לך למה לא היו מברכין בתורה תחילה, שאין פירוש הברכה היבחר במה בלבד, דודאי היבחר במה היו מברכים, אבל תמונה על הברכה בעצמה, היא האהבה הגמורה והדביקות אל השם יתברך, לאהוב השם יתברך במה שנתן תורה, וזהו ענין תברכה... ולא היה לום האהבה הגמורה אל השם יתברך במה שנתן התורה לישראל, ובפירוש על הטובה המולה שהיא התורה, שהיא טובה על הכל, שיש לברך תשי" ויתעלה שמו על זה בכל לבנו, וכפי הטובה העליונה לא היו מברכים בכל ליבם.

כלומר, אין די באמירת תיבות ונוסח הברכה, אלא תכלית הברכה היא לעורר את האדם לאהבה ולקיימת אלקים, כי זה עיקר תכלית לימוד התורה להידבק בהקב"ה ולחוש את קירבתו, ואם לא השכילו בני ישראל להגיע לכוונה זו, הרי שלא הכירו טובה להקב"ה על המתנה המיוחדת של נתינת התורה, וזה היה חטאם שלא בירכו בכוונה הראויה והנצרכת¹.

¹ ד ועיין בפירוש הצ"ח (ברכות ס"ד א') שהובא מגולה נפלאה שלא ישכח את לימודו, שיברך ברכת התורה בכוונה.

ועם זאת עדיין יש להבין, האם עון זה תמור כל כך עד שעבור עון זה החרב הקב"ה את בית המקדש והגלה את עם ישראל מארצו¹.

ככדי לבאר ענין זה, נחזור לסתירה בין הסוגיות בבאור סיבת חורבן בית המקדש הראשון, האם שלשת העבירות החמורות גרמו לכך, או מה שלא בירכו ברכת התורה.

על מה אבדה הארץ – הזמן ולא הסיבה
הט"ז (אורח חיים סימן מ"ז) מבאר, שהשאלה שנשאלו החכמים ולא ידעו לענות עליה עד ששאלו את הקב"ה, לא היתה מה הסיבה שחרב המקדש וגלו ישראל, כי זה כבר אמרו בגמרא שבית ראשון חרב בגין שלשת העבירות החמורות, אלא השאלה היתה בדבר העיתוי, מדוע דוקא בזמן זה חרבה הארץ, ובוודאי ידעו שזמן רב עברו ישראל על שלשת העבירות החמורות והקב"ה לא החרב את בית המקדש, ועל כן שאלו מדוע החרב הקב"ה את המקדש דוקא אז, וז"ל:

על מה אבדה הארץ, רצה לומר, דוקא ארץ הזאת עכשיו, והלא כבר עברו על עבודה זרה גילוי ערות ושפיכות דמים, ומה נשתנו עכשיו... היינו על שדקשה למה לא חרבה קודם, לפי שהתורה היתה מונעת עליהם, כדאיצא בסוטה (כ"א א) תורה מונעת ומצלת מן החטא, אבל אחר שעזבו את תורתך, אז נפקדו על מה שכבר לא שמעו בקולי בעבירות עבודה זרה גילוי ערות ושפיכות דמים שעשו, וזהו שאמר 'על עובם את תורתך ולא שמעו בקולי'.

תשובת השאלה היתה, שעד אותו הזמן הגנה זכות לימוד התורה על בני ישראל, ולמרות שחטאו בשלשת העבירות החמורות, וראויים היו

¹ ה ואולי יש לבאר, שמכיון שהתורה היא המאפשרת את החרב והקריבה לשכינה, הרי שהולול בתורה גורם להקביה לבטל ולהחריב את בית העצם והאבנים שנמנע דובר ולקרב את ישראל אליו, מעין 'מידה כנגד מידה'.

לאבד את בית המקדש ולגלות מארצם, מ"מ בזכות לימוד התורה נדחתה הגזירה, אולם לאחר שעזבו את התורה, היינו שהפסיקו לעמוד ולהתייגע בתורה¹, וסימן לדבר שלא בירכו בתורה תחילה בלשון 'לעסוק בדברי תורה', הרי שלא עמדה להם זכות התורה ונענשו עבור שלשת העבירות החמורות בחורבן הבית וגלות.

על מה אבדה הארץ – מדוע זכות התורה לא הגנה
מהלך שונה בביאור שאלת הגמרא, נמצא ב'תורת חיים' (בבא מציעא פ"ה ב'), ואף לפי דבריו בית המקדש נחרב וישראל גלו מארצם בגלל שחטאו בשלשת העבירות החמורות, אולם שאלו לחכמים ולנביאים, מדוע לא הגנה זכות לימוד התורה על ישראל מן החטא, ולא נתקיים בהם 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין' (קדושין ל' ב'), וז"ל:

נראה, לפי שהתורה מצלת את האדם מן החטא, כמו שאמרו 'בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין', מידו דוקא כשעוסק בה לשמה, אבל שלא לשמה נוח לו שלא נברא... ואנשי ירושלים גדולים בתורה היו, ועסקים בה, דאפילו ידבנם אראב ומונשי גדולים בתורה היו, כדאיצא בפרק חלק (סנהדרין ק"ג ב') מנשה היה שונה נ"ח פנים ב'תורת כהנים', אראב פ"ה פנים, אלא שלא עסקו בה רק לשם יזרח ולקונסור, ותורה כי האי אנה מצלת מן החטא.

¹ ועל זה כתב חס"ד סס, וז"ל:

שהתורה אינה מתקיימת אלא בני שממית עצמו עליה (ברכות ס"ז ב'), דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה, כמו שאמרו על 'בחוקתי תלמי' (ויקרא כ"ג) על מנת שתהיו עמלים בתורה (תורת כהנים סס), מה שאין כן באותם שלומדים דברי תורה מתוך ענוה, ואינם יגיעים בה, אין התורה מתקיימת אצלם, על כן אמר 'לא הלכתי בה', רצה לומר, שלא עסקו בהלכות התורה דרך משא ומתן של פלפול המתיתוס לוליתא, כמו שכתבתי, וזהו 'שלא בירכו בתורה תחילה', כי הברכה היא לעסוק בדברי תורה, דרך טורח דוקא.

בפניו ובפניות כל עמך בית ישראל, ונהיה אנתו וצאצאיו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך, ואנחנו כיון שנתכוננו להתיידי ולקנטר תבדירים בהלכות, לא רצו לבדך בדיבן זו, כדי שלא יבשנו ונחמים על תבדיריהם לחיות גדולים בתורה, דאזכרה, מונתים היתה לקפחם ולצטח, ולהכי לא היתה התורה מצלת אותן מן החטא.

בדרך דומה מפרש ה'מצודות דוד' (דמיה ט"א) ששאלו מה היתה הסיבה העיקרית לחורבן, ותשובת השאלה היא שעיקר החטא היה הוסימנות מלימוד התורה, שאילו היו בני ישראל לומדים תורה, הרי שהמאור שבתורה היה מונע את בני ישראל מלהטוא, ומכיון שלא למדו, הגיעו בסוף לשלישת העבירות החמורות, עד שנחרב בית המקדש, וז"ל:

בעבור מה אבדה הארץ ונעשה שממה כמדבר מבלי מי עובר שמה, רצה לומר, מהו הדבר העיקרי בדבר החורבן וכאומר אין מי בהם יגיד זאת. ויאמר ה' - המקום בעצמו אמר, שהעיקר הוא על אשר עטבו את תורתו וכי, רצה לומר, שלא למדו את התורה, ולכן לא שבעו בקולי בכל הדברים ולא הלכו בדרך התורה לקיים מצוותיה, כי אם עסקו בתורה היה המאור שבה מחזיר אותם למוטב (איכה רבה פ"ח"א סימן ב'). אבל בעבור שלא עסקו בה, באו לכל אלה הפשעים ואבדה הארץ בעונם.

ומדברי ה'תורת חיים' וה'מצודות דוד' נראה, שעצם החורבן בא מחמת שהטאו בשלישת העבירות החמורות, אולם הקב"ה גילה להם, שאילו היו לומדים לשמה, וכדברי ה'תורת חיים', היתה זאת התורה מוגנה עליהם מן החטא, או אילו היו לומדים תורה, וכדברי ה'מצודות דוד', לא היו שוקעים בחטא עד לדרגה נמוכה כל כך, והיו יכולים למנוע את החורבן.

סיבת הסיבה - שלא בירבו בנות 'הערב נא'
הודוש נפלא מביא הגר"א ווייס שליט"א (מנחת אשר' פרשת האזינו) בשם הדגל מתנה אפרים' בביאור הברכה אותה לא בירכו, וז"ל:

ז ודבריו הם בניגוד לדברי הר"ן לעיל.

כלומר, זכות לימוד התורה מנגה מן החטא רק כשהלומד עוסק בה לשמה, אולם אם הלימוד אינו לשמה, הרי שיזכות הלימוד אינה מצילה.

והלימוד שלא לשמה, היינו כשהלומד הוא כדי לקנטר ולהתנאות, שללמוד במטרה זו אינו נכלל במוה שאמרו 'לעולם יעסוק בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה' (פסחים נ' ב').

וביאר ה'תורת חיים' מדוע רק הקב"ה בעצמו אמר להם שזו הסיבה, ואילו החכמים והנביאים לא ידעו טעם זה, וז"ל:

וקאמר ידבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, לפי שאין החכם ולא תנבא יודעים מה בליבו של אדם, מובנים היו שעסקו בה לשמה, ולא ידעו שלשם קניטור נתכוונו, אבל הוא יתברך בוחן לבבות ידע מונתם הרעה, והיינו דקאמר יואמר ה' על עונם את תורתו ולא הלכו בה, ואמר רב שלא בירכו בתורה החילה, דכיון שלא בירכו החילה, גליא דעתיגו שלא עסקו בה מפני חשיבותה והנאותה, אלא לשם יוהרא וקניטור, דכל העושה דבר ונתנה בו מנבך תחילה לשמו יתברך שזיכרו לכן, וכדאיתא בפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ח ב'): 'ברכת התורה מניף? אמר רבי ישמעאל, קל וחומר על חיי שעה מנבך, על חיי עולם הבא לא כל שכן, ואינוהו כיון שלא היה לון תאה מאוף עסק התורה, לכן לא בירכו עליה.

כלומר, רק הקב"ה, הודיע את מוחשבות האדם, יכול לדעת שאינו לומד כי אם להתנאות ולקנטר, ומפני זה לא ידעו החכמים והנביאים שהדור לוקה בדבר זה, ורק הקב"ה גילה שזכות התורה לא הצילה משום שמונת הלומדים היתה כדי לקנטר ולהתנאות.

ומוסיף ה'תורת חיים', שנוטח ברכת התורה כולל בתוכו בקשה שהלומד יזכה ללמוד מתוך אהבת ודיבוק חברים, ורצונו שיזכו חבריו להצליח בלימוד התורה, ומחמת כן נמנעו אותו הדור מברכה זו, כיון שלימודם נועד לקנטר ולהתנאות, ולא רצו בהצלחת תבדיריהם, וז"ל:

ועוד נראה, לפי שכשנבדכין על התורה, צריך האדם לבקש רחמים בברכתי עליו ועל כל ישראל, כדי שנוטח כולנו ללמוד וללמד להבין ולהשכיל, שכן הוא נוסח הברכה 'וערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך

והגלות, אלא לסיבת הסבה, לא ידעו תכמים לפישה. עד שפירשה הפכה"י בעצמו, על עובם את תורתו שלא בירכו בתורה תחלה. לא ביקשו ולא ייחלו לאהבת התורה, לא ערב להם צוף בדישה של נוסם התורה ולא התענגו בעינוגי שעשועיה, ומשום כן לא זכו שבחים ידבקו בתורה ובמצוותיה.

כלומר, שאלו את החכמים והנביאים, מה הגורם להתדרדרות הרחוקת שפקדה את העם, מה הגורם שהתחיל את הידידה שהובילה

כסופו של דבר את בני ישראל לטהום החטא בדמות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ומששאלו את הקב"ה, השיב להם, שתחילת הידידה נעוצה במה שלא בירכו בתורה תחלה, היינו שלא ביקשו ולא התפללו שלימוד התורה יערב להם, שיזכו להתענג על מתקנות התורה, ומפני זה לא זכו להתחיל לבניהם אחרים את העונג שבלימוד ובדיקות התורה, וממילא בניהם עזבו את התורה והמצוות, עד שעברו על שלשת העבירות החמורות.

ומדוע עזבו הבנים את דרך התורה והמצוות:

כי רק בנים אשר גדלו בבית שיש בו שמחת התורה והענוגה, ילכו אף הם בעקבות אבותם, רק כאשר אבי המשפחה דבק בתורה, ובאיכותה "שמה תמיד, ירבה שום צאצאיו ימשכו אחריה בעבותות אבות, ביאותם שהתורה מביאה חיים ושמחה על לומדיה... והוא שאנו מבקשים 'הערב נא' חשם אלקינו את דברי תורתך בפנינו... ונחיה אנתו וצאצאנו, וצאצאי צאצאנו וכו', כי רק אם נרגיש אנו במתקנות התורה, נטמח שם צאצאנו אחרינו ילכו בדרך זו. וזה שפירש הבעש"ט, שלא בירכו בתורה תחלה, שלא אמרו ברכת 'הערב נא' השם אלקינו את דברי תורתך בפני'.

יסוד היסודות של חינוך הבנים הוא, להראות שהיי התורה והמצוות חיים מאושרים ושמחים הם, וכאשר הבן יראה את השמחה והענוג שחווה אביו על ידי לימוד התורה, יבקש אף הוא לדבוק בדרך זו של לימוד תורה וקיום מצוות. ברכת 'הערב נא' מכוונת למטרה זו, שאנו מבקשים שהקב"ה יזכנו ליתנו ולהתענג על דברי התורה, ושיזכנו להראות לדור הבא, לצאצאים, שאין דבר מתוק ומשמח יותר מלימוד התורה, והיי תורה

והנה מצוינו בספר 'דגל מחנה אפרים' (פרשת בשלח) שהביא בשם מורו זקוני הבעש"ט, שלא בירכו ברכת 'הערב נא', וכתב שהוא דבר פלא. ואכן דבר פלא הוא לכאורה, דהלא ברכת אשר בחר בנו 'מעלה שבברכות' היא כמובא בברכות (י"א ב'), וברכת 'אשר קדשנו ברכת המצוה היא, אך ברכת 'הערב נא' אינה אלא ברכת הסוכה לחבירותה, ואינה ברכה גמורה, וקשה להבין איפוא למה אבהו הארץ דוקא בביטלה של ברכה זו.

כלומר, הבעש"ט אמר שחטאו במה שלא בירכו את ברכת 'הערב נא', ועל זה יש להקשות, שברכה זו אפילו אינה נחשבת לברכה

עצמאית, כי סמוכה היא לברכת 'לעסוק בדברי תורה' שהיא ברכת המצוות, וברכת 'אשר בחר בנו' היא המעלה שבברכות, ומדוע דוקא ברכת 'הערב נא' היא הברכה שלא בירכו, ועבור זה נענשו.

וב'מנחת אשר' הוסיף להקשות את הסתירה בדברי חז"ל שהבאנו לעיל בדבר החטא מותמתו חרב הבית, האם נענשו עבור שלשת העבירות החמורות או משום שלא בירכו בתורה תחלה, וכן את השאלה האם ביטול ברכת התורה חמור כל כך עד שהעונש הוא חורבן בית המקדש, וכן כיצד יתכן שהמלאכים והנביאים לא ידעו את חטאי העם.

ומבאר המנחת אשר', שבוודאי ידעו שהעם חוטאים בשלשת העבירות החמורות, והכירו את הידידה הרחוקת הכללית שבעקבותיה נחרב בית המקדש, אלא ששאלו, כיצד הגיע העם לדעה כה נמוכה ולירידה כה חדה עד שחטאו בשלשת העבירות החמורות. השאלה ששאלו לא היתה מזה הסיבה שבגללה נחרב המקדש, אלא שאלו מה היתה הסיבה שגורמה לסיבה שהובילה לחורבן המקדש, וז"ל:

אלא נראה בזה, דודאי ידעו הם והכירו שבני ישראל נשלו בג' עבירות חמורות שבתורה, ובגללם חרב הבית, אלא שנשאלה השאלה, מה הביא לירידה נוראה כ"כ במעלת ישראל ודבוקתם בתורה ובמצוות עד שמכרם בית ישראל יצאו עובדי עבודה זרה מגלי עריות ושופכי דמים, אך עלתה כזאת בימנו. ומכיון ששאלה זו לא נענה לסיבה הישירה של החורבן

כסיבת סיבת החורבן ❧ ❧ ❧ מאמרי חורבן וגלות

כסיבת סיבת החורבן ❧ ❧ ❧ • אז ישיר ❧ שכא

❧ במוחקות ועיריבות טוב התורה
מזי אי' בקשת 'וערב נא, ולמה אנו מתכוונים בברכה זו.

בפישת כי תבא (דברים כו"א) נאמר:
ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך".

וה'אוד החיים' שם מפרש ש'כל הטוב' האמור בפסוק זה היינו התורה, וז"ל:

'ושמחת בכל הטוב...' גם ידמו במאמר 'בכל הטוב' אל התורה, כאומרים ז"ל (אבות פ"ו מ"ג) 'ואין טוב אלא תורה', שאם היו בני אדם מרגישים במחקות ועיריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחיה, ולא

אלא צדיך שתהיה התורה חשובה בעינינו... אין אנו ראוים להשראת השכינה עד ששמח בדברי תורה ומשתעשע בהם ונדע כי הם חיינו ואורן מינו. וכבר כתב בגל מחנה אפרים פרישת בשלח בשם זקינו ומורי הבעש"ט שבמון החובין לא ידעו את ברכת 'וערב נא וכתב שזה דבר פלא, ולכאורה אכן פלא הוא, ולא הברכה האחרונה, אשר בחר בו היא המעלה שבברכות (ברכות ט"ו ב') הראשונה היא ברכת המצוה אשר קדשנו במצותיך, וערב נא היא הקטנה שבברכות התורה ואינה אלא סמוכה לחיבורה, מדוע אפוא חידש הבעש"ט דרך משום חסרון ברכה זו חרב הבית וגלו ישראל מעל אדמתך.

הנראה בזה, דרך אם מזה שתהיה התורה חשובה בעינינו, רק אם נשמח ונשתעשע במחקות עיריבותה, רק אז נוכל להביט שם בנינו אחרינו יציענו בנאון בדרך התורה ובחלמה, ולא כבוד הסמיך חז"ל וערב נא... ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי שמך ולמדך תורתך לשמח... ולכן אמר הבעש"ט יז"ע כי רק משום שחידלו לומר וערב נא אברה הארץ, חרב הבית, וגלו ישראל מעל אדמתם.

ובדבר זה עלינו להחזיק, להרבות בשמחת התורה, בשירה ובמרה, בצמאון ובשיקוק כדי להשרות השכינה בישראל... ולכן אמר הבעש"ט יז"ע כי רק משום שחידלו לומר וערב נא חרב הבית, וגלו ישראל מאדמתם.

ונראה להסיר על דבריו מידה כנגד מידה יש כאן, סכין שתהיה השראת שכינה בישראל יזקוקים אנו לשמחת התורה והמצווה, וכאשר חסרה שמחה בלימוד התורה וקיום המצוות, ממילא מסתלקת השכינה מישראל, ונחרב בית המקדש.

מוסקים ומענגים הם, וכשאנו נרגיש בעצמינו את המתקות והעונג שבתורה נוכל להחיל החושה זו לדור הבא".

לזה התכוון הבעש"ט כשאמר שלא בירכו ברכת 'וערב נא, וביאור דבריו, שלא שמחו ולא התענגו בלימוד התורה, ולא התקיים בהם 'וערב נא. העדר השמחה וחדוות הלימוד של האבות היא שגרמה לדור הצעיר לגדול ללא שיזכו לדאות ולהרגיש את שמחת ומתקות התורה, ומחמת כן התחלה התדרדרות שהובילה לבסוף לעוונות ולחטאים שהחריבו את בית המקדש".

ח יודועים דברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספרו 'דעש משח' (דברים ל"ט), וז"ל:

'בחרת בחיים למען חחה אתה ודעתך'. לכאורה לא מובן, מה שפסיפ: ובחרת בחיים לעשה תחיה אתה ודעתך, שאם כונת הכתוב לטעם, הרי כבר אמר לעיל שאם לא יעשה טוב הוא מיתה. ונראה דבא ללמדנו, והבחינה בטוב, שהוא בחיים, תחיה במידה כזו שישפיע גם על זרעו והתלמידים, שלפנימם אף התורה, לא ישפיע על זרעו שגם כן ירצו לקיים, כאשר הוא מקיים רק מפני שמוכרח משום שמאמץ בה' ובתורתו, אבל נזכר מקומו שאין לו הנאה ושמחה מזה, אלא בעל כרחו עומד בסיון, אף שהושב בעצם שיותר טוב היה לו שלא לקיים מצוות התורה, וכאשר קיום המצוות על ידו הוא באופן זה, הרי הוא מקלקל את זרעו, שיאמרו שחם אין להם כח גבורה כזו לכבוש את צירם, דהתורה רוצה שיעשה קיום המצוות ולמוד התורה בשמחה גדולה, משום שרק זה הוא עיקר חייתו ותנאיתו, ולא מחיי ההבל שאינם כלום נגד החיי נצח שלו בקיום תורה ומצוות, ואם יקיים התורה והמצוות בשמחה, זה ישפיע הרבה גם על זרעו והתלמידים, שיראו שקיום התורה והמצוות הוא יותר נאה ושמחה מחיי ההבל, ואין להחשיב הפסד הנאות מחיי ההבל כלום נגד חיי הנצח, והוה מה שאמרה תורה 'בחרת בחיים במידה זו של עשיית המצוות בשמחה, שמחה תחיה אתה וגם ודעתך.

ט ובשיעור נוסף (שיעור לפרישת פינתם תשי"ט) הסביר שזה הכאור בדברי הר"ן שכתב 'שלא יהיה התורה חשובה בעינינו, וכונתו שלא שמחו והשתעשעו בה, וכלי שמחה של תורה ומצווה אין השכינה שורה בישראל, וז"ל:

והר"ן כבר כתב שם דפשוט שלא משום ביטול מצות ברכת התורה בלבד חרב הבית אלא משום שלא יהיה התורה חשובה בעינינו, לא די בכך שאנו עוסקים בתורה

יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כללת כל הטובות שבעולם.

כלומר, התורה היא הטוב בעצמו, ואדם עם רגש ותחושה מתוקנים מרגיש את מתיקות ועריבות התורה, ומי שמשקיע את עצמו בתורה יכול להרגיש כיצד הוא נהיה מוכר אל מתיקות ועריבות התורה, ואינו מרגיש כל חשק ותשוקה להנאות אחרות, כי אם אל התורה.

זו המצית הבקשה בברכת 'והערב נא', שאנו מבקשים מהקב"ה שיפתח את עינינו וליבנו לחוש ולהרגיש במתיקות ועריבות התורה, ואז, כשאנו מכירים ומרגישים בעריבות ומתיקות התורה, כל שאר הנאות העולם אינן נחשבות כלל ועיקר.

❦ **הנהגה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם ולפי זה יש לעמוד על ביאור דברי המשנה באבות ה"ל ש'הנהגה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם, ומשמע שאסור לו לאדם ליהנות מלימוד התורה, וכיצד מתיישים דברי המשנה עם ברכת 'והערב נא, ובפרט לפי דברי האגלי טל שטעות מפורסמת היא לחשוב שלימוד תורה לשמה נעשית זקא ללא הנאה, אלא אדרבה, עיקר לימוד התורה לשמה הוא שהאדם יתה מולימוד [וכן הבאנו מפירושו של רבנו אברהם מן הדף למדרים], וא"כ מה הרסבר בדברי המשנה.**

וכשם הגאון רבי שרגא פיב"ל מנדלוביץ זצ"ל שמעתי לבאר את המשנה בדרך אחרת, ובזוהר לדברי האור החיים!

דברי המשנה אינם מתפרשים כדברי בקורת על הנהגה מלימודי, כגוני לאדם הנהגה מולימוד, אלא המשנה מציינת מציאות מסוימת המתקיימת באדם השקוע בלימוד התורה.

האדם השקוע ודבוק בלימוד התורה מאבד את החשק והרצון להנאות העולם האחרות, כיון שהנאותו מלימוד התורה כה גדולה, עד שבעיניו אין שאר הנאות נחשבות כלל ובעיניו לשומה יחשב האיש המחולף את הנאת לימוד התורה עבור הנאה גשמית אחרת.

וכך מתפרשים דברי המשנה: 'כל הנהגה מדברי תורה - האיש הדבוק והשקוע בלימוד עד שהלימוד הוא מושג חייו, נטל חייו מן העולם' - אינו חפץ ומשתקק לכל הנאה אחרת, היינו שאין רצונו ליהנות בדרך אחרת, כיון שאין לדברים אחרים כל חשיבות בעיניו.

ניתן להמשיך זאת, לאדם המבין בטיב י"ו, הנחשף ליון מסוג משובח במיוחד, מאז והלאה אינו נהנה מיינות אחרים, כי שאר היינות אינם משותווים ליון המשובח אותו שתה. כן הוא באדם השקוע בלימוד התורה, שהנאותו מולימוד גדולה לאין עוררן מכל הנאה אחרת בעולם, ומטעם זה אין בו כל חשק ורצון להנאות אחרות.

בברכת 'והערב נא' אנו מבקשים שהנאת הלימוד תהיה כה גדולה וחזקה עד שנאבד את החשק לשאר הנאות העולם הזה".

* על פי ריעון זה ניתן לבאר את דברי הרמב"ם בסוף הלכות אסורי ביאה (פ"ב הכ"א) שכתב: שאין מחשבת עריות מחבתת אלא בלב פגיו מן החכמה, ובחכמה הוא אמר 'אלת אהבים ועלול חן, וממילא לא ירגיש כל חשק ותשוקה להנאות אחרות.

כלומר, הרצון להתרחק ממחשבת עריות, עליו לקשור את נפשו באהבת התורה, שהיא אילת אהבים ועלול חן, וממילא לא ירגיש כל חשק ותשוקה להנאות אחרות.

יא בפסוק 'יש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' (תהלים קט"ב) מתאר דוד המלך את שמחת לימוד התורה כששון, והחפץ חיים בספרי שם עולם (ה"א פ"ט) מביא בשם הגר"א פירוש נאה לזה, ודל:

שמעתי בשם הגר"א דל פירוש על מה שאמר דוד המלך ע"ה שיש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, א' מה הוא לשון 'יש' ולא אמר 'שמח', ועניו, מהו שהמשיל אמרי ה' לשלל: ואמר כן, דלשון ששון בלשון הקודש מונח על דברי שמעון התמנהל גלגל

וא"כ, חטא 'שלא בירכו בתורה תחילה' היה, ועוונתו לימוד התורה שלא לשמה או שלא בשמחה, ואי-הרהרה באפשרות להתחבר ולהתקשר עם השכינה על ידי לימוד תורה.

❧ עונם תורתני – המסיח דעת מהתורה

יסוד גדול מייסד ה'בית הלוי' (שמות י"ה), ועל פי 'סוד זה מנבא את מה שאמרו שלא בירכו בתורה תחילה, וז"ל:

'ושמרתם את ברייתו... וזאת תורת האדם המעולה הקובע עתים לתורה, לכל יסוד דעתו מתורתו, וגם בעת עסקו בצורך פגמתו, יהיה דעתו למנוע יוכל לעסוק בתורה תיכף אחרי העסק ולחזור ללימודו, וגם בעת עסקו בהפרנסה, יתבונן תמיד בכל מה שהוא עושה אם הוא ע"פ תורה, אם אין בו איסור גל או אונאה וכדומה, ומצא דגם אז דעתו על תורתו, ובה יבאר הכתוב 'מי ואיש הרכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה כו' ויאמר ה' על עונם תורתני אשר נתתי לפניכם ולא הלכו בה, ואתם במסכת בנא מצינא (דף פ"ה ב') דבר זה שאלו לחכמים ולא פירשוהו, ולנביאים ולא פירשוהו, עד אשר פירשו הקב"ה בעצמו. ולאאורה קשה, אם היו חוטאים בפועל בחטאים גלויים, למה לא ידעו מה החכמים והנביאים. רק הכוונה, שהם היו עוסקים בתורה וגם בדרך ארץ. אשר זה הוא דרך המעולה לזכות עובדי ה', וכמו שאמר בברכות (שם) הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלמה בידם, וע"פ אח"כ כשראו החכמים מה שהגיע להם אח"כ מהעונש, לא ידעו טעם למה הגיעם בהם עד שפירשו הקב"ה ואמר על עונם תורתני ולא הלכו בה. פירושו, דבעת שהלכו לעסקם הסיחו דעתם מהתורה, ולא היה דעתם עליה, והיו פירושו של 'עונם את תורתני', והיו דבר התלוי בעומקא דליבא, שאינו ידוע רק להודיע תעלומות בדרך הוא.

והנה במגמה מסויים: 'על עונם את תורתני' שלא בירכו בתורה, ולאאורה יש לזכור להנאמר למעלה, והרא"ש כתב בצרכות (פ"א סימן ז') דמשום הכי סגי בברכת התורה פעם אחת ביום, ולא אמרין דענטפסק לילך

המולכים השונים שתבאנו מסכימים, שגורם החורבן היה שלשת הניביות החמורות עליהם עברו בני ישראל, אך מחולקים הם בבואר מה שהשיב ה' לנביאים שבית המקדש חרב כיון 'שלא בירכו בתורה תחילה', האם המונה שעל ידי ביטול ברכת התורה חסרה להם זכות התורה המגנה מפני החטא, ואז כשתטאו העניש הקב"ה את ישראל עבור העונות, או שביטול ברכת התורה גרם לבני ישראל להמשיך ולשקוע בחטאים ועונות עד שהגיעו לדגה נמוכה כל כך בה עברו על שלשת העבירות החמורות.

.....
לו תונה, ובדרך משל, שתי מחנות היו נלחמים אחד נגד השני, ויצא אדם אחד מוחלמים את כל המחנה סכניו, משום שקעמו אל המטרה להראש שלהם [מבצבא], ונתנה לו רשות ליקח את כל השלל לעצמו [כפרס], ואך על איהו שעות אצחיות ניתנה לו הרשות, והנה האיש הזה הייתה שמחתו גדולה מאד, שהיה שלל רב של כסף וזהב ועמל בכל כחו בשעות אחרות אלו לאסוף תוך רב, אך בנשוא את עיניו כל מה שהיה רואה שהמחנה גדול מאד וכסף וזהב מונה להפקד עלי ארץ, מגודל שמחתו תלו הענין לו תונה, בדיעמו שאין לו רק שעות אחרות לזה, והוא חושב מי יתן על עת חוץ שהיה לי כח של עשרה אנשים לאסוף כל השלל תחת רשותו בזמן מועט. כן הוא הענין הזה, דוד הפלך ע"ה באשר שהוא השיג יקר התורה וערכה, ואמר 'הנחמים מהבד ופסו רב' וגו' (תהלים יט"א), היה שמח מאד עליה ממש, כאדם המוצא שלל רב זה הוא מוצא תכשיט ששהו מאה דגרין, וברגע זה תכשיט ששהו אלק דגרין. כן הוא המושג בלימוד התורה, בכל רגע ורגע שהוא לומד ואומר איוו וטבה, הוא מקיים מצות עשה דאורייתא של לימוד התורה. בו העת הוא לומד מקרא, ובו הוא לומד משנה, ובו הלכות, וכן כהנא מונא לענין קיום המצות, ועבור כל פרט ופרט יש למעלה עונג בפני עצמו. אך מגודל השמחה נולדה לו תונה, באשר שידע שמי האדם הם קצרים והוא חושב מי יתן שאוכל ללמוד ולחטוף בו העת אלפים פעמים ביום, כי הלא ישראל עוד הרבה ותרבה יותר מנח להפקד ממה שלקחתו בידו.

כלומר, עצם הלימוד משמח את האדם, אולם כשרוא מתבונן כמה עדיין נשאר לו ללמוד, נכנסת בליבו עצבות על כל מה שעדיין לא למד.

ונראה אפלי לפוש ע"פ זה את דברי המשנה, שכל הנהגה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם, כיון ששבעה שנתה מהלימוד, הרי ששם לב כמה עדיין יש לו ללמוד, וכמה מועט הזמן העומד לרשותו, והו נטל חייו מן העולם, ששורה עליו עצבות בחכרו שלא יספיק ללמוד את כל אשר חפץ.

לעסקו וחזרו אח"כ ללמוד יבדך שנית, כמו בסוכה, ותנייך, משום דאנו מסיח דעתו ממנה, ודעתו לחזור ללמוד, אבל כיון שרש הסיוח דעתם ממנה בשעת עסקם, הרי מה שלמדו אח"כ היה בלא ברכה, והוא דרך הייוד קצת.

כלומר, התורה זקוקה לשמירה, ויסוד השמירה הוא שימת לב השומר על הדבר הנשמר בלי היסח הדעת כלל וכלל, ואף לומדי התורה צריכים לשמור עליה בענין זה, היינו שלא להסיח דעת מן התורה אפילו לדגעי.

ועל זה מציין הבית הלוי לדברי הרא"ש שביאר את ההבדל בין ברכת התורה, אותה אנו מברכים רק פעם אחת ביום, לסוכה שמברך בכל פעם שחוזר לסוכה לאחר שנעדר ממנה לזמן מה, ומבאר הרא"ש, שבשניהם הכל תלוי בהיסח הדעת, שמהסוכה האדם היוצא מסוכתו מסיח את דעתו, וע"כ כשחוזר צריך לברך פעם נוספת, אולם לומדי התורה אינם מסיחים דעתם מותלמודם, ואף אם נאלצים להפסיק מלימודם ולהתעסק בדברי חולין, מ"מ כל הזמן במחשבתם חושבים הם כי כבר חוזרים ללימודם, ואף בשעה שעוסקים בעסקיהם חושבים בדברי תורה הקשורים לעיסוקם, וממילא אין כאן היסח הדעת כלל, ומיד כשנסיימם את עסקיהם, חוזרים הם ללימודם כאילו לא הפסיקו כלל, וע"כ אין מברכים ברכת התורה פעם נוספת.

ומבאר הבית הלוי, שזה ההסבר במה שאמרו שלא בירכו בתורה תחילה, היינו שלמרות שבשעה שלמדו תורה השקיעו בה את מחשבתם, מ"מ כשעסקו מולמוד והלכו לעסקיהם, הסיוח דעתם מולמוד, ואף בעסקיהם לא קיימו את מה שלמדו.

אשמת בני דור החורבן היתה במה שחיו חיים כפולים, מצד אחד חיו תורה ומצוות בשעה שעסקו בהם, ומצד שני חיו חיי חולין המנותקים מכל קשר לתורה ולמצוות.

נקודה זו נדמות בדברי הגמי 'שלא בירכו בתורה תחילה, כלומר, כשחזרו מעיסוקיהם היה עליהם לחזור ולברך ברכת התורה, שכן בשעת עיסוקיהם הסיוח דעתם מן התורה, וממילא היה דינם שווה ליוצא מן הסוכה, שכשחוזר אליה עליו לחזור ולברך על ישיבתה, משום שביציאתו הסיוח דעתו ממנה.

מה שאמרו שלא בירכו בתורה תחילה, אנו אלא סימן המורה שחייבים מפוצלים היו לשני חלקים ללא קשר ביניהם.

לחיות חיים כפולים נקרא 'על עובם את תורתו', כי התורה צריכה להיות חלק עיקרי ומרכזי של כל חלקי החיים, ואין להסיח דעת מהתורה והמצוות אף לדגעי, ואפילו בשעה שיוצא מביית המדרש ועוסק בדברי חולין.

ועל פי זה אפשר ליישב את הסתירה בסיבת חורבן בית ראשון, שכאשר בני ישראל חיים חיים כפולים, חיים של היסח הדעת מהתורה והמצוות, חיים בהם לימוד התורה אנו משפיע על חיי החולין, היינו 'שלא בירכו בתורה תחילה, עלולים הם להתדרדר ולהגיע לדיוטא התחתונה, וזה מה שאירע בדור החורבן. רק אלו המסיחים דעתם מהתורה מסוגלים לרדת לשפל המדרגה ולחטוא חטאים חמורים כל כך.

אפילו דייקנין שבהם מלאים מצוות כרימוני
ונראה להוסיף, שחיים כפולים 'כולם להתקיים אף במסגרת רוחנית, שהאדם יכול לעסוק בתורה ובמצוות, אך אין התורה והמצוות משפיעים עליו, ומהותו נשארת כפי שהיתה.

ואם ישאל השואל, היתכן ואדם יעסוק בתורה ובמצוות ללא שאול ישיעו עליו, על זה אמר הגר"ד פוברסקי זצ"ל (הובאו דבריו בספר 'לבני משכן אבהו' ח"א אות מ"ב), שדבר זה יתכן כאשר האדם מנתק את מנעויו אחד מהשני, ואינו מחבר את מנעויו לפנימיות נפשו, ובוה יש לבאר

פרשת אחרי דף ע"ג ע"א, וע"י התורה האדם צריך להיות דבוק בקונו. המצוות הם מלשון 'צווחא' וחבור לקב"ה, נודע עשה אמרת מאמר שלישי ורביעי דף ל"א ע"ג. נמצא שכן התורה וכן המצוות, יש להם תכלית פנימית אחת, שהיא קירבת ה' ודביקות בה'. אם התכלית הזו מתקיימת, הרי כל התורה וכל המצוות קשורים זה בזה, כי כולם מובילים את האדם לתכלית אחת, אולם אם התורה והמצוות אינם מביאים את האדם לקירבת ה', הרי אין נקודה שמאחדת את כל תורתו ומצוותיו, וח"ו תורתו ומצוותיו הם בבחינת 'מפדדים'. כאשר ליבו של האדם ריק מהבורא עולם, ואין את ה'ושכנתי בתוכם', מתוך ליבו של האדם, הרי נקודת האחדות של הכל נחסרת, יש תורה ויש מצוות, אולם אין לב אחד לאבינו שבשמים, אין את נקודת הלב הפנימית שדבוק לקב"ה. כל אדם ואדם מוכרח לעשות חשבון נפש לעצמו ולבדוק, האם שביציאתו של הדיים שלי, התורה התפילה והמצוות וכו', הם במהלך שביציאת אוני לדביקות אמיתית מוחשית בקב"ה. או שמא ח"ו המעשים שלי הם במהלך של 'דיקנון שבחם שחסר נקודת האחדות הפנימית של כל התורה והמצוות.

מטרת לימוד התורה וקיום המצוות היא הקירבה והדביקות לקב"ה, ואדם המקיים את המצוות ולומד את התורה, אך אינו מנצל את הלימוד ואת המצוות לקירבת אלקים, דומה הוא לרימון, אמנם מלא הוא במצוות, אך עדיין יש בו חלל ריק, כי אין חיבור וקשר בין המצוות והתורה לפנימיות נפשו. אולם הלומד תורה ומקיים מצוות המכיר במטרה ובתכלית הלימוד, משהתמש בתורה ובמצוות כדי לחזק את הקשר שלו עם הקב"ה, ואדם זה זוכה לאחדות פנימית, ודומה הוא לפרי מלא.

וא"כ, ישנם בני אדם המקיימים תורה ומצוות, ועדיין אינם זוכים לקירבת אלקים ולקיום של 'ושכנתי בתוכם', אנשים אלו רחוקים הם מהקב"ה ונקראים 'ריקים'.

ונראה לבאר בזה את מה שאמרו 'שלא בידנו בתורה תחילה', שאפילו בחיינום הרוחניים חיו חיים כפולים, ואמנם במעשיהם ובאורח חיים קיימו את התורה והמצוות, אך לא היו מאוחדים ומתברים אל הנפש

את מה שדרשו חז"ל בשבחם של ישראל, שאפילו האנשים היקרים שבחם מלאים מצוות כרימון (ברכות נ"ז א'), והשאלה המתבקשת היא, אם מלאים הם מצוות, מדוע מכונים הם 'ריקים', וח"ל:

כבר אמרו חז"ל 'אפילו ריקנו שבחם מלאים מצוות כרימון'. ונודעה הקושיא, אי"כ מדוע הם נקראים 'ריקנו', הרי הם אינם ריקים כלל מכיון שיש בהם מצוות רבות כרימון? תירץ על כך הגאון רבי זוד פוברסקי זצ"ל תרוץ נפלא, הוא אמר, שכל להיות שאדם יש בו מצוות רבות מאוד, תלמוד תורה, חסד, וכו' וכו'. אולם הוא עדיין מוגדר כ'ריק', כל זאת למה? הרימון יש בו גרעינים רבים, אולם כל אחד עומד לעצמו, לא כמו תפוח, אסך, שהכל מקשה אחת, אלא כל גרעין קטן לעצמו. כן הדבר במצוות שאדם עושה, אדם יכול ללמוד תורה ולקיים מצוות רבות, אולם הכל בחינת 'דיק', מכיון שהכל נפרד אחד מן השני, ואין חיבור אמיתי בין מצוה אחת לחבירתה. צריך שהתורה והמצוות יהיו במהלך של מקשה אחת, מהלך של בנין, ולא תורה ומצוות מעולם תנפדים ח"ו. האדם יכול לעסוק בתורה כל ימיו, ולקיים מצוות רבות, ועדיין הוא במהלך של 'דיקנון' שבחם, הוא לא זכה לקודה פנימית שמאחדת את כל תורתו ומצוותיו.

דבר מבהיל מחדש הגר"ד פוברסקי, שהאדם יכול לקיים את התורה והמצוות כל ימיו ולהיקרא 'דיק', וכל זה מפני שאינו מחובר ומקשר את המעשים זה לזה, ואינו משתמש בתורה ובמצוות כדי להשפיע על פנימיות נפשו. אדם זה דומה לרימון המכיל גרעינים רבים, וכל גרעין בפני עצמו חשוב הוא, אך אין הגרעינים מחוברים יחדיו במקשה אחת, וממילא יש חלל וריק בתוך הפרי עצמו.

וכיצד יכול האדם הלומד תורה ומקיים מצוות להחשב 'מלא', למה עליו לשאוף כדי שתורתו ומעשיו יתאחדו וישפיעו על מוחותו הפנימית. תשובת שאלה זו היא על ידי הדביקות בקב"ה, כי רק הרצון להתחבר ולהתקשר עם הבורא יכול לסייע לאדם למלאות את החללים שבנפשו, וח"ל:

מיה אותה נקודה שמאחדת את כל התורה והמצוות? דביקות בקב"ה! התורה צריכה להיות במהלך של 'קוביה' ואורייתא וישאל חד הוא (זווד)

אולם כאשר אין ישראל לומדים את התורה בדרך האוהי, ועיקר לימודם הוא רק לידעית הדינים, ולהנאת עצמם, ולהתנאות אחד על השני, הרי שמסתלקת מהם השכינה, והחיבור שבין העולמות העליונים לתחתונים מותנתק, ואז אז נשאר העולם ההתחון ללא קדושה וללא השראת השכינה, ועולם כזה אנו יכול להתקיים, וז"ל:

אבל עתה שעברו חוק זה, שלא עסקו בתורה כי אם לצורך הדברים השמיים להתאמתם, לידע הדינים לצורך משא ומתן, גם להתנאות להראות חכמתם, ולא נתכוננו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחנית התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ כדי שתעלה נשמת למוריה גולה אחרי מיתתם, הנה בזה עשו פוחד, שנסתלקה השכינה מן הארץ ועלתה לה למעלה, והארץ נשארה במשומותה בלי קדושה, וזה היה גורם חורבנה ואבידתה.

וא"כ, מה שאמרו ש"לא בירכו בתורה תחילה, אנו אלא סימן המורה על הדרך בה למדו תורה, ועל הדרך בה התייחסו לקשר עם הקב"ה, ובאמת מוחמת דבר זה נחשב הבית, כי חורבן הבית היה רק תוצאה של מציאות בה העולם התחתון מנותק מהעולם העליון, חורבן הבית היה תוצאה ישירה של סילוק השכינה מהתחתונים, וז"ל:

לא הלכו בה לנסוק בדברי תורה לשמה, כי בזה נעשו שנסתלקה השכינה מן התחתונים, ואז אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר, כלומר, נחרבה ונשארה חומרת מבלי עובר שם קדושת השכינה, כי נסתלקה השכינה לגמרי מן הארץ ועלתה לה למעלה.

בית המקדש הוא המקום בו נושקים העולמות זה לזה, כי בית המקדש הוא נקודת החיבור בין העולמות, וחיבור זה מתאפשר רק על ידי לימוד תורה לשמה וקיום המצוות לשמה, ואם בני ישראל אינם מקיימים את הקשר שבין העולמות על ידי לימוד לשמה, הרי שהקדושה והשכינה מסתלקים מן העולם, וממילא אין לבית המקדש אפשרות קיום, והשער נסגר.

הפנימית, וממילא לא היו דבוקים בקב"ה, ודור שאין בו קיום של 'ושכנתו בתוכם' - בקרבנו, סופו שלא יהיה בו 'ושכנתו בתוכם' - בבית המקדש. **והמסר** מדברים אלו, שעל האדם לבדוק את עצמו בכל זמן ועת, כדי לראות שאינו חי חיים כפולים, וחיו ומעשיו מכוונים אל מוסרת קיום התורה והמצוות, ועל ידי זה יהיה מאוחד בנפשו הפנימית ומחובר אל הקב"ה.

ההיבט נתיב של הסתלקות השכינה מהתחתונים

הב"ח (א"ח סימן מ"ז) שואל את השאלה, מדוע אי אמרת ברכת התורה נחשב כעונן חמור כל כך עד שנענשו בנינו בחורבן בית המקדש?

וז"ל:

ואכא לתמור טובא, למה יצא כזאת מלפני להענישם בעונש גדול ורם כזה על שלא בירכו בתורה תחילה, שהוא לכאורה עבירה קלה. ונראה, דכוונתו יתברך מעולם היתה שנויה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה, ולכן נתן הקב"ה תורת אמת לישראל במתנה שלא תשתבח מאיתנו כדי שתתדבק נשמתו וגופנו במי"ח אברים וש"ח גידין במי"ח מצוות עשה וש"ח לא תעשה שבתורה.

הב"ח מבאר, שתכלית לימוד התורה היא החיבור לשכינה, והכנת מקום בגופנו להשראת השכינה, ובאמת אילו היו אותו הדור עוסקים בתורה ובמצוות כראוי, הרי שהיו זוכים להשראת השכינה בהם כמש, בקרבם, ועל ידי זה היה קשר וחיבור בין העולמות העליונים לעולמות התחתונים, וז"ל:

ואם היו עוסקים בתורה על הוונת האמת, היו המה מוכרבי והכל לשכינתו יתברך, שתייה השכינה ממש בקרבם, כי היכל ה' המה, ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה, והארץ כולה היתה כאווה מכבודו, ובה היה קישור לפמלא של מעלה עם פמלא של מטה, והיה המשכן אחד.

וְאֵלֶיךָ, זו התוצאה של לימוד תורה שלא לשמה, כי לימוד התורה הוא אשר מחבר בין ישראל לאביהם שבשמים, ועל ידי לימוד לשמה דבקים ישראל בקב"ה, והשכינה שורה בתחתונים, אבל כשאין ישראל לומדים תורה לשמה, ואינם דבקים בקב"ה, היא שהשכינה מסתלקת, ובאין השראת השכינה אין קיום לבית המקדש, וממילא נחרב.

זְעִירוֹ לִי מִקֹּדֶשׁ וּשְׂכֵנֹתַי בְּתוֹכִי
רָמַז יש בפסוק בפרשת תרומה בציווי בנין המשכן, שלפני שהקב"ה מורה את שכנתו בבנין עצמו ואבנים, חייבים אנו להכין לו מקום להשרות את שכנתו בתוכינו ממש, וזה נעשה על ידי תלמוד תורה.

השראת השכינה בנפשו של לומד התורה נרמזת במה שדרשו על הפסוק (שמות כהח) 'זעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', ופירש רש"י 'זעשו לשמי בית קדושה, ונראה שהמונה על התורה שהיא נקראת שמו של הקב"ה (זוהר פרכת יתרו דף פ"א ע"א), וכפי שדרשו חז"ל את חובת ברכת התורה מהפסוק 'כי שם ה' אקרא הבן גודל לאלקינו, כלומר, לפני שאדם לומד תורה, שהיא שמו של הקב"ה, 'זבו גודל לאלקינו, יברך את הקב"ה, הרי שהתורה הינה שמו של הקב"ה'.

ונמצינו למדים מזה, שכדי שהשכינה תרד לעולם, חובה עלינו להכין לה מקום בלב, משכן בגוף האדם שם תשרה השכינה ותשפיע על העולם כולו, וזה נעשה על ידי לימוד תורה לשמה.

וזה הביאור בדברי האג"ל ט"ל שהבאנו לעיל: 'זמאתך שנתנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה, כי על ידי הלימוד מכין את עצמו להיות משכן לשכינה, וזו גם כונת דברי הגר"א ויוסי שהבאנו לעיל: 'ובדבר זה עלינו להתחזק, להרבות בשמחת התורה, בשידה ובמודה, בצמאון ובשקיקה כדי להשרות השכינה בישראל'.

ה'פרי מגדים' (משבצות זהב סימן נ"ז אות א) לומד מדברי הב"ח כי ציד נראה עולם בו יש השראת שכינה וקדושה, ובה פירש שאברהם האריך במוכן הגשמי, וז"ל:

ופירוש הב"ח ז"ל הבנתו זה דאמר א"ר צבי כתיב, מה צבי אין עורו מחויב בשרו כי (גטין נ"ז א), כי ארץ ישראל עתה רק מהלך יום אחד לרחבה, ולארכה מהלך שלשה או ארבעה ימים, כמו שכתב רבי משה אלשיך בנביאים (דברים י"ג זכריה י"ד), והיינו כי באמת קטן הוא ארץ ישראל, רק בזמן שיש השראת קדושה מתחבת, כמו שכתב רבי משה אלשיך תהלים על פסוק 'צעד שחברה לו יחדיו' (תהלים קכ"ג), ועדות שהיה שם עליו שבטים ועממין צמופים ומשתוחים הוהים כי (אבות פ"ה מ"ד), א"כ כל זמן שעסקו לשמה, והתורה שמתוה של הקב"ה, והיה השראת שכינה בארץ ישראל, נתרחבה, ועכשיו שלא לשמה, לשם גשמי, נסתלק הרוחני, וממילא נשאר רק הגשמי שיעור קטן, וזהו 'אברה האריך כמש'.

כלומר, בזמן שיש השראת השכינה, ניתן לראות שינויים בעולם הגשמי המושפעים מקדושת השכינה הנמצאת, ודוגמא יש במה שאמרו בגמ' שארץ ישראל היא ארץ קטנה בגודלה, ומצד אחר אמרו שימולה היא להכיל אנשים רבים בנות, וביאור הדבר הוא שאמנם קטנה היא במידותיה, אך כשהשכינה שורה בה אין היא מוגבלת למידותיה הגשמיים, וממילא 'ימלים רבים לשהות בה בנחות וברוח'².

וכן הוא בבית המקדש בעצמו, שבעולם עם השראת השכינה, הקדושה ספוגה בעצים ובאבנים של בית המקדש, והבנין יכול להתקיים, אך כאשר אין השכינה שורה, הרי שהבנין אינו אלא אוסף של עצים ואבנים, ואין לו קיום יותר מאשר כל בנין אחר.

² וז"ל זה מפרש הפרי מגדים, שבדברי הגב"א על מה אברה האריך, מתייחסים לאבוד המציאות של ארץ ישראל בזמן החורבן, שדרי כאשר בית המקדש היה בנין, והשכינה שורה בתחתונים, היה ארכה ורחבה של ארץ ישראל מהלך ארבעים יום, ולאחר שסתלקו השכינה מן התחתונים, התקטרה הארץ, ושוב אין בה אלא מהלך שלשה או ארבעה ימים לארכה, ומהלך יום אחד לרחבה, ומצא שאבר חלק גדול מארכה ורחבה של הארץ.

כי תנאי יש בדבר, שכדי שהשכינה תשרה בבני ישראל ובעולם התחתון, צריכה היא קודם למצוא משכן בלב ובגוף האדם, וזה נעשה רק על ידי לימוד התורה, וכשנוכח להשראת השכינה בגופינו, אזי נוכל להשראת השכינה בבית המקדש השלישי.

❦ **בטבע כל איש ישראל צארהב את ה' בכל ליבו ונפשיו ואם ישאל השואל, כיצד יכולים אנו, אנשים פשוטים להגיע לדרגה כה נשגבה, להפוך את לבנו וגופינו למקום השראת השכינה.**

תשובת שאלה זו טמונה ביסוד גדול שמייסד השפת אמת (פרישת ואתתן תר"ץ) בענין מצות אהבת ה', וז"ל:

קושי המפרשים בשם הרמב"ם על מצות ואהבת וכדומה, אך שיך ציון בדבר התלוי בטבע האדם כו'. והאמת, כי הקושיא היא עצמה התינוץ, שמהו ולמד שיש בטבע כל איש ישראל לאהוב להשי' בכל לבו ונפשיו, ורק שנטמן בעומק הלב, ועי' הרצון והתשוקה למצוא זאת האהבה, עי' נאמן 'אנתי ומצאתי' כי (מגילה י' ב'). ובספרי (ואתתן פיסקא ליג) 'והו הדברים' כי למט נאמר? לפי שאמר 'ואהבת' כו', אני יודע כיצד, אלא מתוך שאתה נותן הדברים אל לבן, תכיר מי שאמר והוה העולם כו'. פירוש כ"ל, שעי' שמישים האדם זה ללבנו ומשתוקק לבוא לאהבת בוראו, נמלה לו רוח הקדושה אשר בקרבנו, ועי' נאמר 'הי עולם נטע בתוכנו'.

המפרשים התקשו, כיצד ניתן להייב אדם להרגיש תחושה של אהבה כלפי ה', והלא האהבה אינה פעולה אותה עושה האדם, אלא

הרגשה ותחושה שבלב, וכיצד ניתן לצוות על האדם שירגיש תחושה זו או אחרת. וה'שפת אמת' הוא בקושיא עצמה את התינוץ, כי באמת בטבעו של האיש הישראלי הרי הוא אוהב את ה', ואינו זקוק לדבר חיצוני כדי להפעיל את הרגשת אהבת ה' שתפעם בקרבנו, רק שטבע זה של אהבת ה' חבוי וטמון בעומק ליבו, והתורה מצווה על האדם ליצות ולחשוך

לבוא לאהבת בוראו, ועל ידי זה תחשף ממילא האהבה הטמונה בקרבנו. על ידי שהאדם מרגיל את עצמו בהכרת הבורא, יוצאת אהבתו הטבעית ועולה ממקום מסתורה בעומק הנפש.

וכן הוא בלימוד התורה, שטבע האיש הישראלי לבקש את קירבת האלוקים, וחפץ הוא לדבוק בבוראו, אלא שרצון זהו מוסתר בעומק נפשו, וכדי להוציא את התחושות והרגשות צריך הוא להגות ולהשתעשע בתורת ה'. זו תמצית בקשת 'הערב נא', שאנו מבקשים מהקב"ה שנובה לחוש את נועם מתיקות ועריבות התורה, ואז תפרוץ מעצמה מעומק הלב החושית הדביקות בקב"ה.

❦ **סיבת הסיבה לבנין בית המקדש**

ולפי מה שנתבאר שסיבת הסיבה לחורבן הבית היתה מיעוט לימוד תורה בכלל, ומיעוט לימוד תורה לשמה בפריט, וכן העדר שמוחת וחזויות הלימוד, יחד עם חוסר הערכה והכרה במעלת לימוד התורה, הרי שסביב להניח שאף הדיפן הוא נכון, שסיבת הסיבה לבנין בית המקדש נעוצה בתיקון הדברים הללו.

ואם כן, התמסרות מחודשת ללימוד התורה תוביל לבנין בית המקדש השלישי, שלימוד תורה מתוך שמחה בהכרח ימנע ויבטל את התאוה לחטוא, בחינת תיקון סיבת חורבן בית ראשון, ואף שנאת חנם. המפרידה ומפלגת, תיעלם ותתבטל, כי התורה היא הגורם המאחד הגדול מכולם, וזה יחשב תיקון לסיבת חורבן בית שני.

ובשפת אמת (פריים תרמ"ט) ביאר את סתירת טענת הפן בדרך זו, וז"ל:

דאמת 'כינוס וכנוס בניו תצילו מיד עשו ואלפיו' (בראשית רבה פרישה פ"ד סימן א'), וכשיש אהדות בישראל אינו יכול אותו הרשע לשלוט בנו, רק כשחסר האהדות. ולכן אמר שם 'מפורד ומפורד' (אסתר ג'ה), ויכול

לשלוט בהם. ואסתר אמרה לך נוסף (שם דטז). וכן נחמקם הכניסו, כמו שכתב 'קדלו ועמוד על נפשם' (שם טטז). ובמח הכניסו והקדילה נעשה הישועה. ולכן אזי לתורה, כדכתיב 'וקהל לי את העם ואשמיעם כי' (דברים ד'). ואמר חז"ל 'ואהבת לרעך כמוך' זה כלל גדול בתורה (יתרות כגז) פרשת קדושים פי"ב פי"ד הי"ב). 'ועמוד על נפשם' הוא שקיבלו הרוח שהוא למעלה מנפש, והוא בחינת התורה, לכן כתיב 'ועמוד', כי יש עלמא דיישיבה, בחינת 'נפשי', ועמידה בחינת הרוח. וגם זה אמתי, שעי" קבלת התורה ומצוות זוכין לאחדות האמת, וזה ג'כ רזו ב'זה כלל גדול בתורה'. ועי" שאחר הגזירה קיבלו עליהם עול תורה ומצוות, וזו להקדיל ולעמוד על נפשם. וזה היה הכנה לבית שני, לכן עי" שנאת חנם נחריב הבית. והמו שנאת חנם, שכל הפירוד לבנות נעשה עי" פריקת עול תורה ומצוות, כאומרים ז"ל 'חיים בלא מצוות (ספרי) בעלולותן פיסקא פי"ז).

כלומר, המון האשים את ישראל בפירוד באמרו 'ישנו עם אחד מפורז ומפורד בין העמים', וכונתו שהם היו מפורזים, ללא אחדות, ולמפרד, ללא קשר לתורה, אולם על ידי קבלת התורה מחדש זכינו להתאחד ולהתחבר אל הקב"ה.

וא"כ, הכל תלוי בלימוד התורה, כי על ידי התורה יכולים אנו להתחבר אל הקב"ה, ועל ידי לימוד התורה נוכח לתקן את סיבת חורבן הבית הראשון והשני, ואז תרד השכינה ותשרה בתחתונים, הן בגוף האדם והן בעולם.

אם נוכח להפוך את עצמינו למקום הראוי להשראת השכינה, על ידי לימוד תורה לשמה ובשמחה, ועל ידי חיים של תורה ומצוות. או אז תשרה השכינה בעולם התחתון, העולם יתמלא בקדושת הבורא, ונוכח לבניו הבית השלישי במהרה בימינו אמן.